

UBAS Nordisk
Universitetet i Bergen Arkeologiske Skrifter

Fra funn til samfunn
Jernalderstudier tilegnet Bergljot Solberg
på 70-årsdagen

Knut Andreas Bergsvik og Asbjørn Engevik jr. (red.)

UNIVERSITETET I BERGEN

1

UBAS – Universitetet i Bergen Arkeologiske Skrifter. Nordisk 1

Copyright: Forfatterne.

Arkeologisk institutt, Universitetet i Bergen
Postboks 7800
5020 Bergen
Norge
www.hf.uib.no/arkeologisk

ISBN: 82-90273-78-9

ISSN: 1503-9811

Redaktører for denne boken

Knut Andreas Bergsvik
Asbjørn Engevik jr.

Redaksjon for serien UBAS

Terje Østigård
Lars Forsberg
Janicke Zehetner

Layout

Christian Bakke og Jan Kåre Wilhelmsen, Formidlingsavdelingen,
Universitetet i Bergen
Foto av Bergljot Solberg: Magnus Vabø, Formidlingsavdelingen, UiB
Forside/omslag: Arkikon, www.arkikon.no

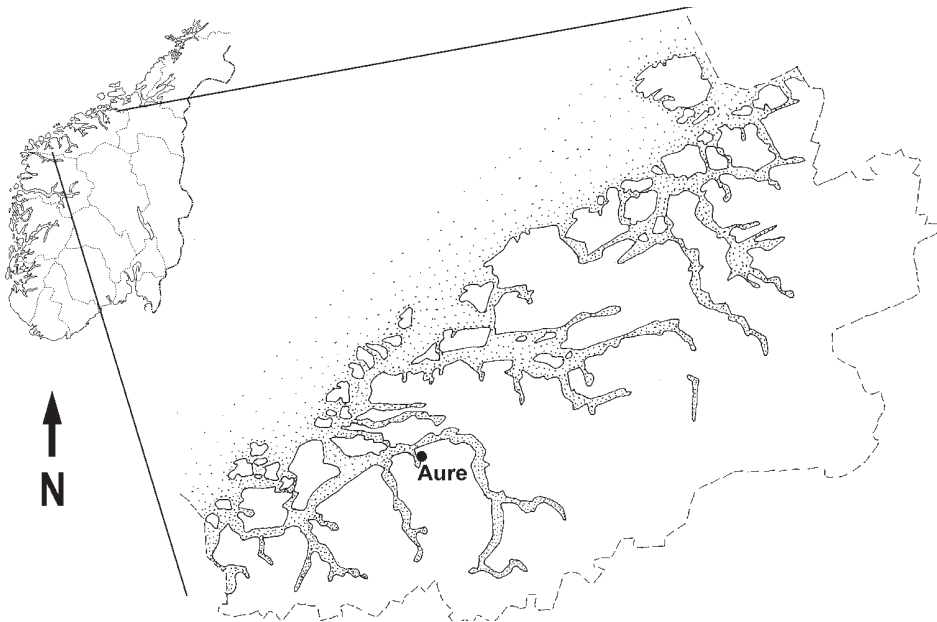
Trykk

PDC Tangen
Papir: Galerie Art Silk 130 g.
Fonter: Adobe Garamond og Myriad

Gildehallen på Aure

I løpet av de siste 15 årene er det gjennomført en rekke arkeologiske undersøkelser i eller ved Aure sentrum i Sykkylven kommune på Sunnmøre (Fig. 1). Det meste dreier seg om registreringer utført av Møre og Romsdal fylkeskommune, men det er også gjennomført flere utgravinger i regi av Bergen Museum. Det hele startet i 1989, da Per Arne Grebstad, en av grunneierne på Auregarden, tilfeldig oppdaget at det lå en steinpakning i jorda. Kommunen var i ferd med å anlegge en gang- og sykkelvei på marka like bak kirken da Grebstad (Fig. 2) fikk se en større samling med stein dypt nede i jorda. En slik steinpakning mente han ikke hørte naturlig hjemme på dette stedet. Her hadde han selv gått med ploegen i sine yngre dager. Han visste at her var kanskje den beste jorda i hele Sykkylven og at den var tilnærmet fri for stein. Hva kunne denne steinsamlingen være? Grebstad tok kontakt med arkeolog

Figur 1. Aure i Sykkylven i Møre og Romsdal. Tegnet av Bjørn Ringstad.

Figur 2. Det var Per Arne Grebstad fra «Kapralgarden» på Aure som først ble oppmerksom på at det lå forminner skjult under markoverflaten på Aure. Her står han og studerer et avtorva område med ardspor. Foto: Bjørn Ringstad.

på Sunnmøre museum. Han fikk beskjed om å se etter trekull og være oppmerksom på om det også kunne være skår av keramikk i jorda. Dette ble gjort, og han ble raskt klar over at det her fantes store mengder med trekull. Snart var arkeolog Helge Sørheim fra Sunnmøre museum og amatørarkeolog Petter Dyrkorn fra Fjørtoft på plass for å undersøke området nærmere. Senere ble Bergen Museum kontaktet og det ble gjennomført en utgraving under ledelse av Kjersti Randers. Undersøkelsen avdekket et relativt begrenset areal, men resultatet viste at det var tydelige spor etter menneskelig aktivitet fra forhistorisk tid. Her var for eksempel rester etter to langhus, trolig fra eldre romersk jernalder (Randers 1989).

Et par år senere var det igjen planer om byggeaktivitet på Auremarka. Denne gangen var det ønske om å få reist et helse- og sossialsenter som stod på dagsordenen. Arkeologene var nå bedre forberedt og det ble lagt opp til en mer omfattende undersøkelse av et større areal like ved der funnet ble gjort i 1989. Undersøkelsen ble gjennomført ved hjelp av maskinell avtorving (Fig. 3). Dette var det første maskinelle avtorvingsprosjektet i Møre og Romsdal der det ble funnet spor etter hus fra forhistorisk tid. Totalt ble det registrert spor etter om lag et tjuetalls hus (Ringstad 2001). Det ene av disse (hus IV) skiller seg markert ut, og er blant de største bygninger fra forhistorisk tid som det er funnet rester av i Norge. Dette gjelder ikke bare lengden og arealet på huset, men også størrelsen på stolpehullene og avstanden mellom disse. Vi skal her se nærmere på dette bygget, både på detaljer og enkeltelement, planløsning, konstruksjon, datering og funksjon. Det store huset vil også bli sammenlignet og sett i forhold til andre bygninger av lignende karakter. I de senere år er det ved hjelp av maskinell flateavdekking funnet en del relativt store hus fra jernalderen. Hva representerer denne typen langhus? Det vil også bli gjort betraktninger av mer generell lokal kulturhistorisk karakter.

Figur 3. Maskinell flateavdekking på Auregården. Tunet på «Kapralgården» i bakgrunnen. Foto: Bjørn Ringstad.

Området der det store langhuset ble funnet er ikke totalgravd, men kun delvis undersøkt. Dette har sammenheng med at området fortsatt ligger bevart som grøntareal i sentrum av Sykkylven. Deler av området var i utgangspunktet frigitt til bygging av et helsesenter, men lokale krefter reiste krav om at området med de rike arkeologiske funnene måtte vernes. Planene om bygging av helsesenter på Auremarka ble dermed skrinlagt. Restene etter dette store huset ligger således fortsatt bevart, og det vil være mulig for framtidige forskere å gjøre nye undersøker, kanskje også med utgangspunkt i andre problemstillinger enn det 90-årenes arkeologer var opptatt av.

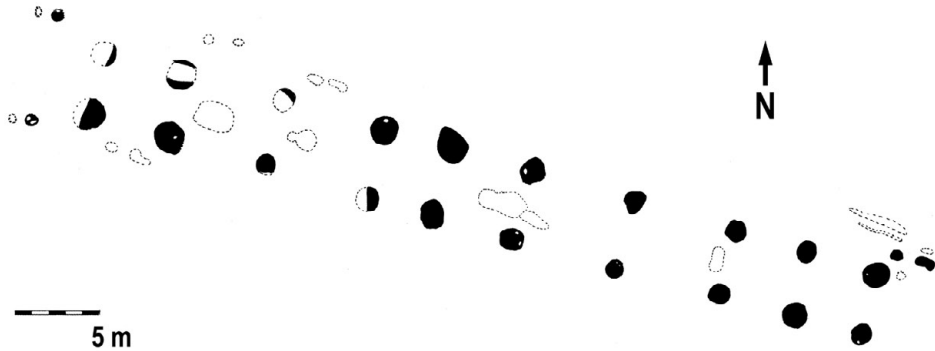
Planløsning – beskrivelse av huset

Det store huset kan sees ved merker etter nedgravde stolper som har båret taket i huset. Stolpehullene er skåret ned i undergrunnen og tegner seg som mørke flekker mot den røde-orange sandholdige undergrunnen. Matjordlaget eller åkerjorda som dekker over undergrunnen er over det meste om lag 80 cm tykt. Her er merker etter to tilnærmet parallelle rette rekker, hver med ti store stolpehull (Fig. 4-5).

Figur 4. Avtorvet område med merker etter stolpehull tilhørende langhuset («gildehallen»), hus IV.
Foto: Stig B. Fiksdal.

På grunn av de stratigrafiske forholdene på stedet (her har stått minimum fire hus til litt ulik tid) var det litt vanskelig å skille ut andre sikre bygningselement, men det er noen mindre stolpehull i gavlendene, samt merker etter mulige dørstolper og et mindre parti av den ene langveggen som kan ha tilhørt huset. Det samme gjelder noen ildsteder og kokegroper som også ligger sentralt plassert.

Figur 5. Planteining av langhuset («gildehallen»), hus IV. Forstyrrelser og strukturer som ikke med sikkerhet tilhører huset er markert med stiptet linje. Tegnet av Bjørn Ringstad.

Huset som er orientert øst-vest, har vært omkring 56-57 m langt. Det er ikke bevart sikre spor etter ytterveggene i huset, men det ble funnet et par korte parallelle mørke striper i undergrunnen i området der østre del av nordre langvegg må ha vært. En av disse er trolig avtrykk etter en svillstokk tilhørende ytterveggen. Den andre kan være merke etter takdryppet. Dersom dette er riktig, har huset vært 9-10 m bredt. Langveggene har vært svakt buede og bredest på midten. Ytterveggene kan ha vært bygget av stående plank som har stått på den liggende svillstokken. Ut fra disse målene må huset ha hatt en grunnflate på mellom 500 og 560 kvm.

Figur 6. Stolpehull tilhørende det store langhuset («gildehallen»), hus IV. Foto: Bjørn Ringstad.

De fleste stolpehullene tilhørende de takbærende stolpene er 1,3 – 1,75 m i tverrmål, runde eller svakt ovale i formen (Fig. 6). Det største er nærmere to m i tverrmål. Dette vil likevel ikke si at de takbærende stolpene har vært så store. Stolpehullet har vært mye større enn stolpene. I toppen av noen av stolpehullene ble det funnet rester av grågrønn leire. Disse framsto gjerne som sirkulære felt innenfor stolpehullet, og gir en pekepinn på at selve trestolpen, eller staven, kan ha vært 45-90 cm i tverrmål. Dette kan virke mye, men er likevel ikke usannsynlig. Som et eksempel kan det nevnes at stavene i to av stavkirkene av Møre-typen, Rødven stavkirke (Rauma kommune) og Kvernes stavkirke (Averøy kommune), har en diameter på 50-60 cm og avsluttes med vulst mot relativt høye baser (Storsletten 1997:43).

Det er litt usikkert hvor dypt de takbærende stolpene i huset på Aure har vært skåret ned i bakken (Fig. 7), men noen av dem er gravd 95 cm ned i undergrunnen. I tillegg til dette kommer selve jordlaget eller åkerjorda som har ligget over. Det er vanskelig å si hvor dyp denne åkerjorda var da huset ble bygd, men et snitt i en sammenhengende jordprofil over et av stolpehulla gir en antydning om at åkerlaget har vært minimum 20-25 cm dypt. Dette vil med andre ord si at enkelte av de takbærende stolpene har vært gravd minst 1,2 m ned i bakken.

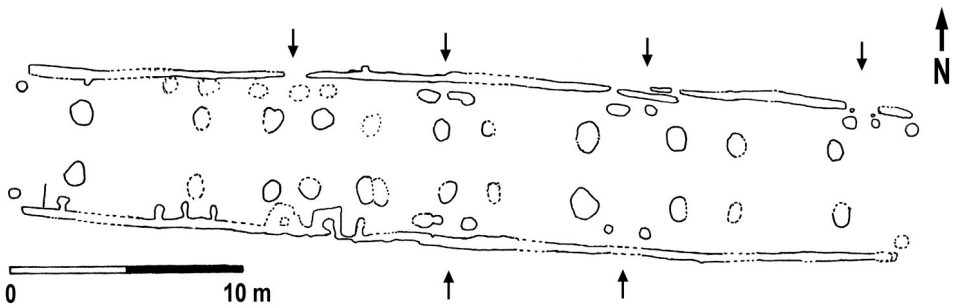
Figur 7. Snitt gjennom nedgraving tilhørende takkbærende stolpe i langhuset («gildehallen»), hus IV.
Foto: Bjørn Ringstad.

De store stolpehullene er plassert parvis overfor hverandre. Dette kan tyde på at huset er bygd i en grindkonstruksjon og at vi har en treskipet planløsning. Vi kan likevel ikke helt utelukke en form for stavlinekonstruksjon eller bukkekonstruksjon. Avstanden mellom sentrum i de to stolperekkene er mellom 4 og 4,5 m. Størst er

avstanden mellom stolpene på midten av huset, noe som viser at langveggene har vært svakt buede. Stolpeparene eller grindene er satt opp med en avstand som varierer fra 4 til 6,5 m. Dette har dannet store rom i bygningen. Både størrelsen på stolpehullene og avstanden mellom stolperekken og mellom stolpeparene viser at tømmeret og konstruksjonen som er nyttet må ha vært kraftig og solid med store dimensjoner. Det er ikke utenkelig at dette mektige og svære bygget kan ha hatt et opphøyet midtskip, eller midtrom, slik som vi finner det på enkelte stavkirker fra middelalderen. Det største rommet mellom stolpeparene vil ut fra de mål som her er oppgitt ha vært på omkring 60 kvm.

I østenden av den nordre langveggen ble det funnet to stolpehull som trolig representerer en døråpning. Spor etter en dør med lignende plassering ble også funnet i et av de andre langhusene på Auremarka. Dette huset (hus III- Fig. 8), som var 39 m langt, er tidfestet til romersk jernalder, ca 200 e.Kr. (Ringstad 2001:63). Det er også sannsynlig at det har vært flere døråpninger i den nordre langveggen, kanskje også i den søndre langveggen. Stolpehull som markerer mulige døråpninger er markert med stiplet signatur på plantegningen.

Figur 8. Plantegning av hus III på Auremarka. Tegnet av Bjørn Ringstad

I den vestlige gavlenden ble det funnet to par med stolpehull i forlengelsen av de to rekkene med takbærende stolper. Disse to parene med stolper er trukket litt ut mot ytterveggen, ut fra de takbærende stolpene. Sammenhengen er ikke helt entydig, men trolig hører et eller begge stolpeparene med til det store langhuset. Et par med uttrukke stolper i gavlenden representerer trekk ved en konstruksjon som var relativt vanlig i jernalderen i deler av landet vårt. Det ovenfor nevnte langhuset, hus III, på Auremarka er et eksempel på dette. Det store vikinghuset på Borg i Lofoten har også en lignende konstruksjon.

Datering av huset

Hvor gammelt er det store bygget som har stått og ruvet på Auremarka? Noe eksakt og entydig svar er det dessverre vanskelig å gi, men C14-dateringer, funn av gjenstander, stratigrafiske forhold og typologiske trekk ved konstruksjonen gir oss visse holdepunkter. Konteksten for funn og prøvemateriale er ikke ideell, og enkelte av dateringene spriker en god del (Tab. 1). Det at stolpehullene tilhørende de takbærende stolpene er store og dype, gjør at fyllmassen i hullene trolig relativt lett ville bli fylt med eldre kulturjord som innholdt trekull og mindre artefakter. Dette vil med andre ord si at funn av gjenstander og C14-dateringer basert på trekull som ikke med sikkerhet kan relateres til selve stolpen, lett vil kunne vise til en alt for høy alder sett i forhold til alderen på huset. Det faktum at det har stått flere hus på omtrent samme sted til noe ulik tid gjør det også vanskelig å skille ut strukturer - ildsteder og kokegrop - som vi med sikkerhet kan si tilhører det store huset, selv om de tilsynelatende ligger sentralt innenfor husets planløsning.

Tabell 1. C14-dateringer fra langhusene på Auremarka

Struktur	14C alder før nåtid - BP	Kalibrert alder	Lab.Ref.	Prøve-materiale	Kontekst
44 I	2030+/-170	BC340-AD140	T-10856	trekull bjørk	trekullkonsentrasjon i toppen av takbærende stolpe tilhørende hus IV
41 I	1310+/-80	AD 655-785	T-10855	trekull bjørk	trekullkonsentrasjon i toppen av takbærende stolpe tilhørende hus IV
21 B	1765+/-45	AD 235-340	T-10843	trekull furu	kokegrop sentralt innenfor hus IV, stratigrafisk yngre enn takbærende stolpe i hus III
21 E	1710+/-125	AD 220-450	T-10849	trekull selje	ildsted sentralt innenfor hus IV, stratigrafisk yngre enn takbærende stolpe i hus III
17 B	1915+/-160	BC 50-AD320	T-10842	trekull bjørk og furu	ildsted sentralt innenfor hus IV, stratigrafisk yngre enn takbærende stolpe i hus III
16 B	1730+/-80	AD235-415	T-10841	trekull bjørk	«glokammer»/ildsted sentralt innenfor hus IV, tangerer str. 17 B
12 E	1745+/-70	AD230-400	Tua-791	trekull bjørk	ildsted sentralt innenfor hus III, stratigrafisk eldre enn takbærende stolpe i hus IV
8 B	1305+/-75	AD 660-785	T-10840	trekull furu	kullkonsentrasjon i takbærende stolpe tilhørende hus III
14 E	1655+/-45	AD 380-435	T-10847	trekull furu	trekullkonsentrasjon i toppen av struktur (stolpe), stratigrafisk eldre enn takbærende stolpe i hus III
16 E	1720+/-50	AD 250-405	T-10848	trekull furu	«ildsted» stratigrafisk yngre enn struktur 14 E (hus III)

Det store huset, hus IV, er stratigrafisk klart yngre enn hus III. Flere av de store takbærende stolpene er skåret gjennom både veggroft og takbærende stolpehull tilhørende hus III. Det er også vanskelig å gi en nøyaktig datering av hus III, men det

tilhører romersk jernalder, trolig tiden omkring 200 e.Kr. (Ringstad 2001). Hus IV er med andre ord yngre enn dette.

Det foreligger to C14-dateringer fra stolpehull tilhørende det store huset. Dateringene er basert på trekullprøver tatt ut fra det østligste paret med takbærende stolper (str. 41 I og 44 I). Prøvene er tatt ut fra to små markerte konsentrasjoner med trekull i toppen ut mot kanten av stolpehullene. I utgangspunktet var det antatt at hver av disse prøvene tilhørte en mindre stolpe som har stått tett inntil de store takbærende stolpene og at prøvene var relativt gode sett i forhold til «forurensing» fra eldre boplassmateriale. Kalibrert middelverdi på de to dateringene har likevel en differanse på om lag 800 år og ligger innenfor periodene førromersk jernalder (BC 340-AD140) og merovingertid (AD655-785). Begge trekullprøvene er av bjørk. Den eldste prøven kan ikke være riktig sett i forhold til det som her ønskes datert. Prøven er nemlig eldre enn hus III, som stratigrafisk er eldre enn hus IV.

Det foreligger fire C14-dateringer basert på trekull fra strukturer som ut fra plassering i plan ligger langs midtaksen i huset, og som det dermed kunne være naturlig å knytte til det store huset. Samtlige av disse prøvene ligger tidsmessig innenfor yngre romerid. En av dem favner over et tidsrom som også går tilbake til tiden før Kristi fødsel, mens to trekker opp i tidlig folkevandringstid. En av strukturerne er tolket som ei kokegrop (str. 21B), en som et lengre ildsted (str. 21E, Fig. 9), mens to strukturer som hører sammen, er tolket

Figur 9.

Struktur (21 E) tolket som ildsted sentralt innenfor hus IV.

I forkant av bildet ser vi at ildstedet skjærer gjennom et stolpehull tilhørende hus III.

Foto: Bjørn Ringstad.

som henholdsvis ildsted (str. 17B) og mulig glokammer (str. 16B). Dilemmaet med disse dateringene er at de er samtidig med datering av et annet ildsted som er gjennomskåret av en av de store takbærende stolpehullene i hus IV. Dette ildstedet (str. 12E), som ligger langs midtaksen av hus III, er datert til perioden AD 230-400. Ut fra de stratigrafiske forholdene skal altså hus IV være yngre enn dette.

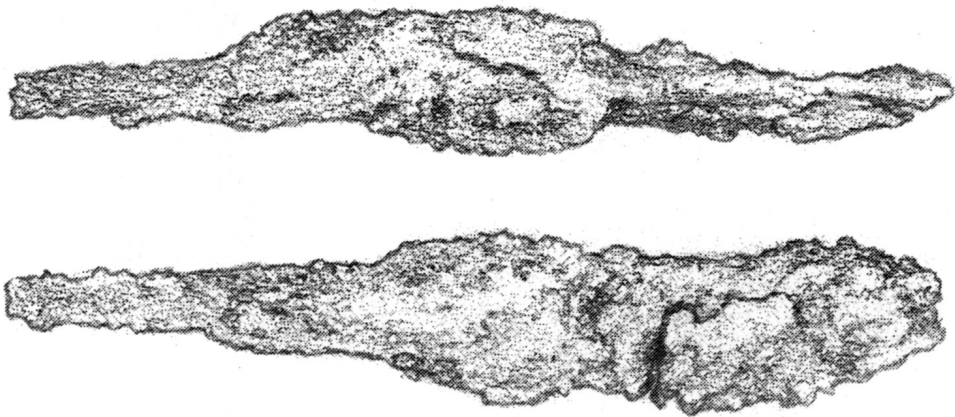
I det lange ildstedet (str. 21E) og et av de store stolpehulla (str. 38B) er det funnet en del skår av spanformet leirkar. Leirgodset er tynt, rødbrunt og gråsvart i fargen og sterkt asbestmagret. Skårene fra stolpehullet er dekorert med hulkiler og ulike typer strekmønster (Fig. 10). Dekormønsteret minner en del om Johs. Bøes fig.

Figur 10. Skår av spanformet leirkar funnet i strukturer (38 B) tilhørende takbærende stolpe i hus IV. Foto: Edmund Melkild/Kirkhorns Eftf.

Figur 11. Skår av spanformet leirkar som hører sammen med skår fra str. 38 B, funnet i en struktur som ligger ca 30 meter lenger mot øst (str. 35 I). Foto: Edmund Melkild/Kirkhorns Eftf.

Figur 12. Kniv funnet i struktur tilhørende takbærende stolpe i hus IV. Tegnet av Marit Hansen.

268 fra Håland i Sola kommune på Jæren (Bøe 1931), men er langt strammere i formen og mer forseggjort. Det er klart yngre av alder og tilhører folkevandringstid - trolig ikke eldre enn 450 e.Kr. Funnet gir en bakre datering for Hus IV. Leirkarskårene funnet i stolpehullet er neppe intensjonelt nedlagt. Trolig representerer de en eldre bosetningsfase på stedet. Et skår fra det samme leirkaret, som passer sammen med skårene i stolpehullet, ble nemlig funnet i en annen struktur (str. 35 I) som ligger nærmere 30 m lenger mot øst (Fig. 11).

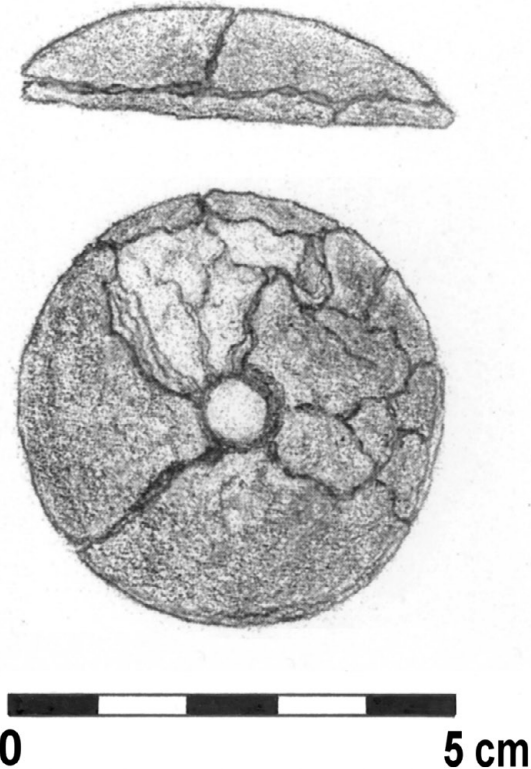
Det ble også funnet enkelte andre gjenstander i stolpehullene, mellom annet et spinnehjul av leire og en kniv av jern. Kniven, som er bevart i en lengde av 9,6 cm, har hatt et blad som har vært ca åtte cm langt (Fig. 12). Spinnehjulet har form som et kulesegment. Det har en

konkav overflate og en flat underside (Fig. 13). I det ovenfornevnte ildstedet ble det også funnet ei blå glassperle. Kniven, spinnehjulet og glassperla er det vanskelig å gi en nøyaktig tidfesting utover en mer generell datering til jernalder.

Selv om dateringene spriker en del, mener jeg at en samlet vurdering av funnmaterialet, C14-prøver og stratigrafiske forhold tilsier en tidfesting av huset til tidlig yngre jernalder eller overgangen mellom eldre og yngre jernalder, det vil si innenfor perioden ca 450/500–700 e.Kr. Hvorvidt huset har vært i bruk i flere faser og over lengre tid, eller kun en mindre periode innenfor dette tidsrommet, er mer usikkert. Men det er ikke utenkelig at det har vært i bruk over et noe lengre tidsrom.

Spør etter husoffer?

I tilknytning til flere av jernaldershusene på Auremarka ble det funnet gjenstander som det er vanskelig å tolke som avfall, eller som ting som en tilfeldig har mistet. De ser ut til å være satt ned eller plassert med vilje på funnplassen. Dette gjelder flere større, hele og uskadede gjenstander som ble funnet oppe i stolpehull. Man mister for eksempel ikke en spydspiss av jern eller en 26 cm lang økseformet jernbarre oppe

Figur 13. Spinnehjul av leire funnet i struktur tilhørende takbærende stolpe i hus IV. Tegnet av Marit Hansen.

i et stolpehull når en er i ferd med å bygge et hus. Det må være en mer bevisst handling som ligger bak (Ringstad 2001). Det samme kan også gjelde kniven og spinnehjulet som ble funnet i stolpehull tilhørende det store huset på Auremarka. Hva kan meningen bak disse funnene være? Her er det naturlig å søke etter nærmere paralleller og folkelige tradisjoner fra nyere tid.

Bolighuset danner en grunnleggende ramme i ulike kulturer for menneskelig strukturering av handlinger og tanker. Utover den bygningstekniske kunnskapen som kreves for å kunne bygge hus, ligger det også en rekke normgivende føringer i byggepraksisen som mellom annet er basert på sosiale, mentale og naturgitte betingelser. Slike føringer har gjerne bakgrunn i et samfunns tradisjoner og forestillinger (Guttormsen 2003). Husofring var en praksis med lange tradisjoner i Nordens jordbrukskulturer. Offergaver, det vil si nedleggelse av gjenstander og dyrebein og lignende i huskonstruksjonene, inngikk på forskjellige måter i et symbolsk meningsinnhold ved hus (Paulsson-Holmberg 1997). De gav uttrykk for magiske handlinger, hvor forestillinger om lykke, fruktbarhet/grøde og beskyttelse mot onde makter var relatert til et ønske om velstand og økonomisk trygghet på gården.

Jeg vil her trekke fram et fenomen som det er mye tradisjonsstoff omkring i norsk materiale.

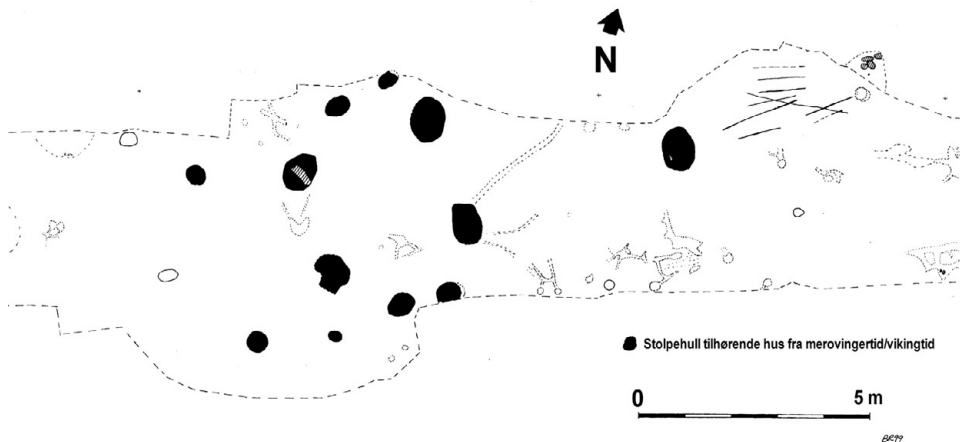
I enkelte tufter fra jernalderen er det funnet steinøkser eller andre antikviteter fra steinalderen som må være satt ned i husgrunnen (Myhre 1988). Disse går gjerne under benevnelsen «tordensteiner», «tordenkiler», «torelo» eller «toresteinar». Over store deler av verden har en forestillinger om at det ved lynnedslag ble slynget steiner ned fra himmelen. Ved fallet fra himmelen brakte toresteinen fram lyn og tordenbrak. Det var vanlig å tro at de steinøksene en fant i jorden var toresteiner. Også andre ting ble oppfattet på denne måten, blant annet svovelkis, bergkrystall, diverse oldsaker fra steinalderen, eller vanlige steiner som av naturen hadde fått en spesiell form. Toresteinene hadde vernefunksjon og legende virkning. Oppfatningen om at der lynet en gang hadde slått ned, kunne det ikke slå ned igjen, gjorde det nyttig å gjemme toresteiner i hus eller husgrunner. Toresteinen vernet på den måten huset (Ringstad 1988). Et eksempel fra Sunnmøre illustrerer dette godt. Her blir det fortalt om ei gammel dame som var mellom 90 og 100 år da hun døde omkring 1914: «...Ho gøynte paa ein liten trillrund, slettslipa stein. Og steinen var ei torelø, ettar hennar meining. Kvifor gøynde ho so paa denne? Jau, i det hus, der denne steinen var, slo ikkje tora ned. For der toreløa fannst, der kom ikkje tora inn, og der trolla ikkje er, der slær tora heller ikkje ned. Det var for ikkje lang tid sidan mangment tru, at fordi her var troll, maatte tora slaa.» (Lillebø 1915).

Selv om det ikke er funnet det vi kan kalle toresteiner på Aure, er det likevel godt mulig at noe av forestillingen knyttet til enkelte av gjenstandene funnet der har vært de samme. Kniven og spinnehjulet kan for eksempel være satt ned i stolpehullene på det store huset for å verne huset og for å bringe lykke til de som bodde der. De kan dermed oppfates som en form for husoffer.

Parallele funn

Det er funnet relativt få hus fra yngre jernalder i Norge. Særlig gjelder dette gårdshus funnet ved maskinell flateavdekking (Finstad 1998). I materialet gravd fram ved maskinell flateavdekking er det en klar overvekt av hus fra eldre jernalder. Den nærmeste parallellen til huset på Aure, i Møre og Romsdal, er fra Hustad i Fræna kommune (Ringstad 1999). Dette huset er C14-datert til tidsrommet 660-880 e.Kr. (1280+/-95 BP, T-14232) på grunnlag av trekull hentet fra en av dørstolpene. Dessverre var store deler av sporene etter huset ødelagt av en moderne riksveg, men også dette huset kan ha vært svært langt (Fig. 14). Det er bevart i en lengde av 12-14 m, men dersom et større stolpehull funnet på motsatt side av riksveien tilhører huset, har huset vært om lag 55 m langt. Gavlenden har vært om lag 6 m bred. De takbærende stolpehullene er store og i likhet med huset på Aure er de to endestolpene i vestenden av huset trukket noe ut mot ytterveggen. Dette er et trekk som ikke er helt uvanlig, og som tidligere nevnt også finnes igjen på det store vikingtidshuset på Borg i Lofoten som var over 80 m langt (Munch 1991). I Lejre på Jylland er det gravd fram spor etter et langhus, eller en «hall», som har vært 48,3 m langt og 8-11,5 m bredt. Denne bygningen har vært i bruk i yngre jernalder i tidsrommet 700- 900 e.Kr (Christensen 1991).

Av andre store hus, riktignok noe eldre enn huset på Aure, kan nevnes Veien i Ringerike. Der ble det funnet et langhus fra eldre romertid som var 47 m langt og opp til 8 m bredt (Gustafson 2000). På Forsand i Ryfylke i Rogaland er det funnet rester etter om lag 240 hus. Det største av disse var 50 m (Løken 1997). På Hundvåg ved Stavanger

Figur 14. Plantegning av langhus funnet på Hustad i Fræna kommune. Tegnet av Bjørn Ringstad.

er det også funnet rester av et hus som har vært om lag 50 m langt. Dette huset var 7 – 7,5 m bredt og antas å være fra romertid (Meling 2001). På Valum i Hamar kommune er det funnet spor etter to hus fra sein yngre romertid/folkevandringstid som har hatt en lengde på 52 m og en bredde på midten på 9,5 m (Pilø 1993). Sommeren 2004 ble det funnet spor etter flere svært store hus i Missingmyr ved

Fredrikstad. Det største av disse, som kan ha vært 65 m langt, er trolig fra romersk jernalder (arkeolog Line Grindkåsa i intervju i Vårt Land 24.07.2004). På Eide i Gloppen i Nordfjord er det gravd fram rester etter en storgård fra folkevandringstid. Gården har hatt to store bygninger, en egen fjøsbygning på 23 m og et bolighus som var 43 m langt og 8 m bredt (Diinhoff 2000). Det er antydnet at dette kan ha vært «Eide-høvdingens» (Evebø) storgård. To av de undersøkte husene på Gausel mellom Stavanger og Sandnes har en lengde på om lag 40 m og en indre bredde på 5-6 og 5-7 m. Begge bygningene har vært i bruk over lang tid, fra andre halvdel av romertid og fram til overgangen eller begynnelsen på merovingertid (ca. 200-600/650 e.Kr.) (Børsheim og Soltvedt 2002). Også fra Danmark er det noen eksempler som bør nevnes. På Gudme på Fyn er det registrert rester etter et langhus fra yngre romertid som har vært 47 m langt og om lag 10 m bredt. Dette huset er gjerne beskrevet som en «sal».

Husets funksjon

Hvordan skal vi tolke det svære huset på Auremarka? Et ordinært bolighus for vanlige folk er det vanskelig å se at dette kan ha vært. Huset er blant de største som er funnet i Norge og har etter alt å dømme hatt en helt spesiell funksjon. Når arkeologene har funnet store hus fra jernalderen er det ofte blitt stor mediedekning og en taler gjerne om høvdinghus. I utgangspunktet ønsker jeg ikke å nytte en slik benevnelse om huset på Aure, da ordet er spesielt ladet. Det faktum at huset har vært så stort og ruvende tilsier likevel at det her har bodd en «storkar». Om han har vært en lokal høvding eller storbonde er kanskje ikke så viktig, men for å vise at vi her etter alt å dømme står overfor et særegent hus har jeg valgt å kalle det for en «gildehall». At hus av denne størrelse har vært relativt vanlig på mange av våre storgårder rundt omkring i landet, kan vi likevel ikke se bort fra. Dette er kanskje mer regelen enn unntaket på denne type gårder. Vi må derfor forvente at nye flateavdekkingsprosjekt vil bringe fram nye spor etter hus med store dimensjoner.

Ved bygging av store hus i grindkonstruksjon er det ikke lengden som er det mest imponerende og krevende. I teorien kan man bygge uendelig langt ved bare å tilføye nye grunder. Den konstruksjonsmessige utfordringen ligger i utvidelse av bredden på huset. Dette har innvirkning og betydning på dimensjoner, høyde, sammenføyninger og hele den konstruktive løsningen.

Det er ingen funn av gjenstander fra det store huset på Aure som støtter opp om at dette har vært bosted for en høvding. Det er heller ingen gravfunn eller løsfunn fra Aure eller nærområdet i Sykkylven som skiller seg ut som spesielt rike. Midtre og indre fjordstrøk på Sunnmøre framtrer ut fra gravfunn, med få unntak, som relativt ordinære og lite framtreddende bosetningsområder. Det er ytterkysten med Ulstein og Ålesundsområdet med øyene Vigra, Valderøy, Giske og Haram som særlig framhever seg i så måte. Her er det svært mange store gravminner og rike gravfunn, spesielt fra yngre romertid og folkevandringstid (Solberg 1976). Dette vil likevel ikke si at

det ikke kan ha bodd mektige slekter innover i fjordene på Sunnmøre i jernalderen (Solberg 1996). Her har også vært en omfattende bosetning og kanskje ble rikdom, makt og sosiale ulikheter manifestert på en noe annen måte. Arkitekturen - bygging av hus, med forskjeller med hensyn til utforming og størrelse - kan for eksempel ha vært en arena der slike forhold ble kommunisert.

På Auregarden er det i dag bare rester etter en gravhaug. Denne ligger på en flate i Ullavika, nede ved sjøen, litt nord for det gamle tunområdet. Haugen har et tverrmål på om lag 12 m, men er overpløyd og lav. Tidligere skal det også ha ligget noen røyser i dette området. Midt på Auremarka, vel 100 m fra det store langhuset, lå det fram til 1873 en gravhaug som gikk under navnet «Plommehaugen».

I den arkeologiske litteraturen er bruken av begrepet den germanske hall knyttet til store hus eller spesielle rom i store hus (Herschend 1993:175ff). Dette gjaldt i utgangspunktet bygninger fra yngre jernalder, men er senere også nyttet om hus fra eldre jernalder og bronsealder (Løken 2001:49-50). I sagalitteraturen og skaldediktningen framstår hallen som et sosialt og kulturelt midtpunkt i gårdssamfunnet. Viktige hendelser foregikk der. Dette var fester med sammenkomster som bryllup og fødsler, og høysete var hallens seremonielle midtpunkt. I tilfeller der hallen er tolket som en egen selvstendig bygning, har man gjerne nyttet benevnelsen *sal* (Brink 1996, Løken 2001). Begrepene hall og sal er likevel ikke brukt entydig i den norrøne litteraturen, og dels er de også nyttet synonymt (Meulengracht Sørensen 2003:268-269).

Hovet som en egen spesiell bygning med religiøs funksjon er nærmest fraværende og langt på vei et ikke tema i nyere arkeologisk litteratur. Begrepet kultbygning er litt mer nøytralt, og derfor mer akseptabelt, men den vanligste oppfatningen har vært at religiøse handlinger foregikk ute i naturen, i «hellige lunder» (Brink 1996:347f), eller som nevnt ovenfor at deler av «den germanske hallen» eller høvdingens sal, kan ha hatt en kultisk funksjon, i alle fall ved spesielle anledninger.

I eldre litteratur, særlig blant språkforskere, er hovet som en egen spesiell bygning med religiøs funksjon et sentralt tema (Olsen, M. 1926, 1938). Dette gjenspeiles også i mange bygdebøker og lokalhistoriske skrift (for eksempel Hoem 1980). Man mente lenge at de første kirkene overtok hovets plass og ble bygd direkte på de stedene der de hedenske hovene før skulle ha stått. På denne måten fikk man en kultkontinuitet. En av grunnene for denne oppfatningen er de mange kultiske stedsnavn, særlig hov, hof og hove, eller navn sammensatt med disse, som vi finner rundt i landet vårt, gjerne i tilknytning til gamle kirkesteder (Olsen, M. 1926:214). Viktige i denne sammenheng er også enkelte frodige litterære skildringer om kultiske handlinger hentet fra den norrøne litteraturen.

Gjennom årenes løp er det gjennomført svært mange kirkegravinger i Norden uten at man dermed har kunnet påvise noe hedensk kultbygg (Olsen, O. 1966, 1995). Et mulig unntak i Norge er Mære i Trøndelag. Selv har jeg antydnet at det kanskje også har

stått en kultbygning like ved kirka på Hustad i Fræna kommune på Romsdalskysten (Ringstad 2000), mens Oddgeir Hoftun mener det kan ha vært et hov på Gjerland i Førde i Sunnfjord i eldre jernalder (1995, 2001).

I følge Snorre ble Håkon den gode tvunget til å blote i hovet på Mære. Under golvet i Mære kirke ble det på 1960-tallet funnet eldre bygningsspor og oldfunn som det har vært vanlig å knytte til kultiske handlinger, nemlig såkalte gullgubber. Det er antydning at dette er restene etter hovet som omtales i Snorre (Lidén 1969). Andre har ment at dette heller er rester av hallen på en stormannsgård (Solli 1996:19).

Den på mange måter resultatløse letingen etter hovet blir oppsummert av Olaf Olsen i doktoravhandlingen «Hørg, Hov og Kirke» (1966). Han framhever at gudsdyrkelsen rundt om i bygdene og på gårdene ikke er styrt ovenfra, men er framstått av folks skikk og sedvane og ledet av tradisjon. Han hevder videre at ingen av de kultfenomener som forekommer i de historiske kildene forutsetter i seg selv tilstedeværelse av bygninger på kultstedet. Olaf Olsens konklusjonen blir at det kan være sakrale bygg i vikingtiden, men de samtidige kildene og øvrige stedsnavnmaterialet viser at den hedenske kult i overveldende grad har vært utøvd på kultplass i det fri samt i gårdens gildestue.

Det er også dette synet som hovedsakelig er blitt videreført og som er rådende i dag. Hovet som egen bygning er fraværende og de kultiske handlingene foregår i høvdingens langhus, dersom de ble utført innendørs. Den norrøne sagalitteraturens omtale av hovet er gjerne betraktet som lite troverdig og farget av senere kristent tenkesett, og av hvordan samtidens kirkebygninger og kirkerom var utformet. Hovet blir beskrevet påfallende likt tidlige kirker. Adam av Bremen skriver om sin egen samtid når han beretter om «tempelet» eller hovet i Uppsala, men kilden som er forholdsvis sen, fra 1060-70 årene, må også behandles svært varsomt.

Lil Gustafson har antydning at det store langhuset fra eldre romertid på Veien kan ha vært en kultbygning eller hatt kultiske funksjoner. «Den spesielle utformingen av sørdelen av huset med uttrukne stolper som skaper ekstra rom ved ildstedene, og en særpreget takkonstruksjon, gir denne delen av huset et seremonielt preg.» (Gustafson 2000:114).

Deler av det store langhuset på Borg i Lofoten er ut fra sin størrelse, rominndeling og funnmateriale tolket som en lang hall (gildehall) med kultisk funksjon. Her er det et rikt funnmateriale med blant annet skår av importerte glass, og som på Mære, funn av gullgubber (5 stykker). Det ene rommet som er tolket som en 14 m lang hall skal, foruten å være boligrom og festsal, også ha vært kultrom der man ser for seg at en av høvdingens oppgaver har vært å stå for blotene på Borg (Munch 1991:326-328).

Trond Løken har sett nærmere på temaet om oppkomsten av den germanske hallen i Rogaland. Resultatet av hans analyse er at det også i Sørvest-Norge allerede i tiden omkring Kristi fødsel, etableres et stratifisert samfunn som har hatt behov for et offentlig rom hvor oppgaver knyttet til ledelse, avtaler, fest og religion kunne foregå.

I yngre romertid og folkevandringstid får mange av gårdene på Forsand et ekstra stort hus med en spesiell konstruksjon i tillegg til de to vanlige gårdshusene. Dette huset tolker Løken som en separat hallbygning, fortrinnsvis kalt en sal, tilknyttet den ledende familie eller gård i bebyggelsen (Løken 2001). Ragnar Børsheim antyder at det ene rommet i det ene av de to store husene på Gausel kan ha fungert som et eksklusivt hallrom (Børsheim og Soltvedt 2002:251).

Det er ikke gjort funn av gjenstander i det store huset på Aure som støtter opp om at det har hatt en religiøs funksjon, dersom vi ser bort fra funn tolket som husoffer. På den annen side er det heller ikke funn som tilsier at dette er et ordinært bolighus. De mange og til dels store kokegropene (noen over tre m i tverrmål) som ligger utenfor huset kan gi en antydning om store fester og rituelle måltider (Fig. 15).

Navnet Ullavik som vi finner på Aure, brukt om den breie og åpne vika på nordsida av Aureelva, tyder på at guden Ull har vært sentral for folk i området i hedensk tid (Vinje 1962:77-78). De norrøne kildene forteller ikke så mye om guden Ull, men de mange stedsnavnene med navnet, viser at han engang må ha vært en av de gudene som var mest dyrket i landet. Navnet og kulten knyttet til Ull kan mest sannsynlig tidfestes til tidlig yngre jernalder.

Figur 15. En av de mange kokegropene funnet på Auremarka. Foto: Bjørn Ringstad.

Ull var en av hovedgudene og sønn til Siv og stesønn til Tor. Han var fager å se til og en dyktig bueskytter og skiløper (Fig. 16). Han skulle være god å kalle på i tvekamp. Den hellige ringen til Ull er nevnt i forbindelse med offer og kultiske handlinger.

Ringene som inventar i det hedenske tempel er beskrevet i frodige litterære sagaskildringer. Den hadde sin plass på alteret i gudehovet, var av gull eller sølv, og ved ofringen bar hovgoden den på armen. Ved denne ringen avla man høytidelige eder. I sagaen om Viga-Glum fortelles det at den som ville sverge, skulle ta den svære sølvringen, rødfarget i offerdyrets blod, i hånden og framsi sin ed for guden og mennesker som vitner (Bæksted 2002). Troverdigheten og realiteten i det som her skildres kan nok diskuteres, men det er ikke utenkelig at guden Ull har stått sentralt ved utøvelse av kultiske handlinger på Aure. Kanskje er det naturlig å se denne kulten i sammenheng med den store «gildehallen» som stod på Auremarka i tidlig yngre jernalder. Det var her sentrum på gården lå. Trolig var dette også det økonomiske, sosiale og religiøse tyngdepunktet i hele bygda på dette tidspunktet. En datering av Ullr navnet til tidlig yngre jernalder samsvarer også godt med en tidfesting av den store gildehallen på Aure.

Figur 16.
Guden Ull med
pil og bue og
ski slik han er
framstilt i Ólafur
Brynjúlfssons Edda-
håndskrift fra 1760.

Summary

The article presents the archaeological remains of a «longhouse» found at Aure, in Møre and Romsdal, western Norway. The house has been 56-57 m long and 8-9 m wide, and is one of the largest Iron Age houses found in Norway. The house was three-aisled and had ten pairs of post-holes. It was probably built in a trestle construction. The roof-supporting post-holes were 1, 3 – 2 m wide. The distance between the centres of the two rows of post-holes were 4 – 4, 5 m, while the distance between each pair of post-holes varied between 4 and 6, 5 m. The post-holes were large. The distances between the rows of post-holes and between the pair of post-holes were also long. These large dimensions show that the construction was strong and solid. It is possible that the huge building had a raised, central part, similar to what is found in the later stave churches in Norway. An exact dating of the house cannot be provided, but the C14-datings, the stratigraphical analysis, and the objects found indicate that the house can be dated to the Migration period, or to the beginning of Merovingian period, about the 6th – 7th century AD. In some of the post-holes there were artefacts that were interpreted as building offerings. No objects could be interpreted as indicating wealth; however, this large house was probably not only used for dwelling. The building is compared to similar large houses found in Scandinavia. Most of them are called «chieftain's buildings». The author discusses whether the house may be an example of the Germanic «hall» and «hov». It is argued that it probably can be termed a «gildehall». It is suggested that the local name Ullavika can be connected to the Norse god Ull. As an economic, social and religious centre of the parish in the early Iron Age, the «gildehall» at Aure may thus have served as a place for worship of the god Ull.

Litteratur

- Brink, S. 1996. Political and Social Structures in Early Scandinavia. A Settlement-historical Pre-study of the Central Place. *Tor* 28:235–273.
- Bæksted, A. 2002. *Nordiske guder og helter. Myter og sagn fra førkristen tid*. Oslo.
- Bøe, J. 1931. *Jernalderens keramikk i Norge*. Bergens Museums skrifter. Nr. 14. Bergen.
- Børsheim, R.L. & Soltvedt, E-C. 2002. *Gausel – utgravingene 1997-2000*. AmS-Varia 39. Stavanger.
- Christensen, T. 1991. *Lejre syn og sagn*. Roskilde.
- Diinhoff, S. 2000. En nyoppdaget storgård fra folkevandringstid på Eide, Sandane i Nordfjord. *Arkeo* 2000:40-41.
- Finstad, E. 1998. Hus på landsbygda i Sørøst-Norge i vikingtid og tidlig middelalder. Upublisert hovedfagsoppgave i arkeologi ved Universitetet i Oslo.
- Gustafson, L. 2000. I Oluf Ryghs fotspor på Veien, Ringerike. I: Sandnes, B., Sandnes, J., Stemshaug, O. & Stenvik, L. (red.) Oluf Rygh. Rapport fra symposium på Stiklestad 13.-15. mai 1999. *NORNA-rapporter* 70B. s. 95-119. Uppsala.
- Guttormsen, T. S. 2003. Husoffer fra eldre jernalder. Refleksjoner omkring jernalderens byggetradisjon på Moer i Ås, Akerhus. *Nicolay* 89: 35-44.
- Herschend, F. 1993. The Origin of the Hall in Southern Scandinavia. *Tor* 25:175-199.
- Hoem, M. 1980. Vågøy kyrkjestad. I: Undheim, P (red.) Frå ætt – til ætt. Jubileumsskrift for Fræna prestegjeld til 100-års-jubileet for Myrbostad kyrkje, s. 19-25. Stavanger.
- Hoftun, O. 1995. Hvor ble det av Tor og Tors hov? *Arkeo* 1995(1):5-11.

- Hoftun, O. 2001. *Norrøn tro og kult ifølge arkeologiske og skriftlige kilder*. Oslo.
- Lidén, H-E. 1969. From Pagan Sanctuary to Christian Church. The Ecavation of Mære Church in Trøndelag. *Norwegian Archaeological Review* 2:3-21.
- Lillebø, P.A. 1915. Ei torelø og ei katolsk bøn. *Tidskrift for Sunnmør historielag* 1914:89-90.
- Løken, T. 1997. Det forhistoriske huset i Rogaland – belyst ved flateavdekkende utgravinger. *Bebyggelsehistorisk tidskrift* 33:169-185.
- Løken, T. 2001. Oppkomsten av den germanske hallen – Hall og sal i eldre jernalder i Rogaland. *Viking* LXIV:49-86.
- Meling, T. 2001. Ein storgard frå romartid på Hundvåg i Stavanger. *Frå haug ok heidni*. 2001(4):23–27.
- Meulengracht Sørensen. P. 2003. The Hall in Norse literature. I: Munch, G.S., Johansen, O.S. & Roesendahl. E. (red.) *Borg in Lofoten. A chieftain's farm in North Norway*. Arkeologisk Skriftserie 1, s. 265-272. Trondheim.
- Munch, G.S. 1991. Hus og hall. En høvdinggård på Borg i Lofoten. I: Steinsland, G., Drobin, U, Pentikäinen, J. & Meulengracht Sørensen. P. (red.): *Nordisk Hedendom*. Odense, s. 321-333.
- Myhre, B. 1988. Materielt som åndelig i pakt med tida. I: Indrelid, S., Kaland, S. & Solberg, S. (red.) *Festskrift til Anders Hagen*. Arkeologiske skrifter Historisk Museum. No. 4, s. 310-324. Bergen.
- Olsen, M. 1926. *Ættegård og helligdom*. Institutt for sammenliknende Kulturforskning. Serie A. Forelesninger, nr. IX a. Oslo.
- Olsen, M. 1938. Runer og helligsteder. I: Bugge, A. & Steen, S. (red.) *Norsk Kulturhistorie Bind 1*, s. 147-206. Oslo.
- Olsen, O. 1966. *Hørg, hov og kirke*. Aarbøger for nordisk Oldkyndighet og Historie 1965, 1. København.
- Olsen, O. 1995. «Hørg, hov og kirke» – 30 år etter. I: Lidén, H-E. (red.): *Møtet mellom hedendom og kristendom i Norge*, s. 121-128. Oslo.
- Paulsson-Holmberg, T. 1997. Iron Age building offerings. *Fornvännen* 92:163-175.
- Pilø, L. 1993. Åker-prosjektet. Upublisert årsrapport 1993. Universitetets Oldsaksamling.
- Randers, K. 1989. Hva foregikk på Aure i Romertiden? Undersøkelse, august 1989. Upublisert rapport ved Bergen Museum.
- Ringstad, B. 1988. Steiner brukt som amuletter i forhistorisk tid. Et eksempel fra Kvåle i Sogndal. I: Indrelid, S., Kaland, S. & Solberg, S. (red.) *Festskrift til Anders Hagen*. Arkeologiske skrifter Historisk Museum. No. 4, s. 325-341. Bergen.
- Ringstad, B. 1999. Hus i Romsdal fra forhistorisk tid og tidlig middelalder. *Romsdalsmuseets Årbok* 1999:56-87.
- Ringstad, B. 2000: Hustad i førkristen tid – møte med Kvitekrist. I: Farstad, H.S. (red.) *Hustad kirke 125 år*, s. 7-34. Elnesvågen.
- Ringstad, B. 2001. *Aura-Pål sitt rike. Auregarden i forhistorisk tid og tidleg mellomalder*. Sykkylven.
- Solli, B. 1996. Trosskiftet – maktkamp gjennom maktene. *Spør* 1996(2):16-19.
- Solberg, B. 1976. Jernalder på nordre Sunnmøre. Bosetning, ressursutnyttelse og sosial struktur. Upublisert magistergradsavhandling. Universitetet i Bergen.
- Solberg, B. 1996. Husfruen på Veiberg og hennes eksotiske eiendeler. *Arkeo* 1996(2):27-30.
- Storsletten, O. 1997. De norske stavkirkene av Møre-typen. I: Árnadóttir, L & Kiran, K. (red.) *Kirkja ok kirkjuskurd. Kirker og kirkekunst på Island og i Norge i middelalderen*. Norsk institutt for kulturminneforskning/Islands Nasjonalmuseum, s. 42-52. Reykjavík.
- Vinje, T. 1962. Gardnamna – kva dei tyder. I: Tandstad, O. (red.) *Sykkylven i eldre tid*, s. 75-93. Sykkylven.